

AZ ÖKOLÓGIAI GAZDÁLKODÁS ÉS A FENNTARTHATÓSÁG

Panyor Ágota

Absztrakt: A fenntarthatóság megteremtésében az ökológiai gazdálkodás kiemelkedő szerepet tölt be. A fenntarthatóbb és környezetkímélőbb biotermelés teljesen más szemléletmódot és természettechnológiát jelent a konvencionális termeléshez képest. A biogazdálkodás szigorú előírások betartását követeli, amely biztonságot nyújt a fogyasztók számára is, hiszen a termesztés a szintetikus műtrágyák és növényvédőszer helyett biológiai növényvédelmen alapul. Az elmúlt időszakban a fenntartható forrásból származó élelmiszerek fogyasztása egyre inkább előtérbe kerül. Kialakult és folyamatosan bővül az a tudatos vásárlói réteg, amely már környezetének megóvását éppúgy fontosnak tartja, mint egészségének megőrzését.

Abstract: Organic farming plays a key role in creating sustainability. More sustainable and environmentally friendly organic production represents a completely different approach and cultivation technology compared to conventional production. Organic farming requires strict standards, which also provides security for consumers, since cultivation is based on biological plant protection instead of synthetic fertilizers and pesticides. In recent times, the consumption of food from sustainable sources has come to the fore. The conscious customer base has developed and is constantly expanding, which already considers the protection of its environment as important as the preservation of its health.

Kulcsszavak: ökológiai gazdálkodás, fenntarthatóság, környezetvédelem, fenntartható mezőgazdaság

Keywords: organic farming, sustainability, protection of the environment, sustainable agriculture

1. Bevezetés

Az ökogazdálkodás a természetidegen anyagok felhasználása nélkül állítja elő termékeit. Olyan fenntartható, változatos, kiegyenlített, környezetmegóvó – egyúttal jövedelmező – rendszerek létrehozására törekszik, amelyek értékes, egészséges táplálékot állítanak elő. Az ökológiai termékek esetében sokkal nagyobbak a fogyasztók elvárásai a minőséggel és a termék tisztaságával, vegyszermentességével kapcsolatban. Hiszen a bioélelmiszerek a fogyasztók számára valamilyen táplálkozási előnyt jelentenek, melyben kiemelkedő szerepe van a természetes eredetnek, az élvezeti értéknek és a fenntartható gazdálkodásból származó termelési módnak (Panyor, 2005; 2010). Az ökológiai gazdálkodás során, hasonlóan az ökoturizmushoz, egyszerre van jelen az ökológiai szemlélet, azaz a természeti erőforrások és értékek megőrzésének, fenntartásának fontossága, valamint a gazdasági megfontolások, amelyek szükségessé teszik az erőforrások okszerű, a fenntarthatóság elveivel szinkronban levő hasznosítását (Kis–Tóth, 2016).

Jelen tanulmány az ökológiai gazdálkodás szerepére mutat rá a fenntartható élelmiszertermelés és a környezetvédelem szempontjait is figyelembe véve. Fontos a fenntartható élelmezési rendszerek ösztönzése és a környezetkímélőbb gazdálkodási gyakorlatok minél szélesebb körű elterjesztése.

2. Az ökológiai gazdálkodás alapelvei

A biogazdálkodás minden alapelve megfelel a fenntarthatósági kritériumoknak, így a helyi erőforrások felhasználását, a talajok fenntarthatóságát, a magas tápértékű élelmiszerek előállítását, a vidéki környezet és a nem mezőgazdasági élőhelyek megőrzését szolgálja.

Zárt gazdálkodási rendszer kialakítása, amely helyi erőforrásokat használ

Cél a befektetett energia és anyag, tehát az inputok és a veszteségek lecsökkentése, nemcsak a gazdaság, de a régió szintjén is. Ezen elvek úgy valósíthatók meg, ha olyan növényeket telepítünk, amelyek megkötik a nitrogént, ezáltal fokozni tudjuk a biológiai nitrogénmegkötést. Továbbá azáltal csökkenthető a külső források használata, ha saját magunknak állítjuk elő a takarmányt az állatok számára.

A talajok hosszú távú termékenységének fenntartása

Azáltal növelhető a talaj termelékenység hosszú távon, ha az egyszerű vagy összetett, könnyen oldódó műtrágyák használata nélkül tervezzük a tápanyag utánpótlást. Az ökológiai gazdálkodásban fontos szempont, hogy ne tegyünk kárt a talajban lakó élőlényekben, sőt inkább próbáljuk meg növelni azok aktivitását, hiszen szerves részét képezik a talaj ökoszisztémájának.

A mezőgazdaság tevékenységéhez kötődő szennyezések minimalizálása

A mezőgazdasági tevékenységek következtében két számottevő szennyezésről beszélhetünk, az egyik a tápanyagkimosódás a másik probléma a talajban maradt növényvédőszer maradványok. A tápanyagkimosódást, eróziót azáltal lehet fékezni, hogy olyan növényeket ültetünk, amelyek egész évben takarják a talajt, vagy a vetésforgó megválasztásával is csökkenthető a kimosódás. A természetes eredetű növényvédőszeresek használatával és a szintetikus hatóanyagú vegyszerek elkerülésével csökkenthető a szermaradványok mennyisége. Ezen kívül a vegyszerhasználat csökkenthető az ellenálló fajták használatával, illetve a biológiai növényvédelemmel, mely során a kártevők, kórokozók ellen azok természetes ellenségeit használják.

Elegendő mennyiségű magas tápértékű élelmiszer előállítása

Az emberek vásárlási szokásai megváltoznak, tudatosabbá válnak, ennek következtében egyre fontosabb tényezővé válik a növény tápérték tartalma (vitaminok, aminosavak, rostok). Ezen összetevők növelése hozzájárul a magas tápérték kialakulásához, ezen kívül pedig a termesztés során használat káros hatóanyagok mérséklésével, esetleg kizárásával fokozható a növény minősége.

A fosszilis energia használatának minimalizálása az egész gazdálkodási rendszerben

Ezen elv azáltal valósul meg, hogy a gazdaság működésének során megújuló erőforrások használatával, mint a nap, szél, vízenergia, érhető el a fosszilis energiák használatának minimalizálása. Illetve szintén csökkenthető az energiateljesítmény felhasználás amennyiben az előállított terményeket a lehető legrovidebb úton értékesítjük, tehát helyben adjuk el, vagy közvetlen a végfelhasználók számára történik az értékesítés. Itt is megjelenik a szintetikus műtrágyák, növényvédő szerek használatának csökkentése, mely hozzájárul az alapelv megvalósulásához.

A gazdaságban tartott állatok fiziológiai és etológiai igényeinek kielégítése

Elsősorban a gazdaságban tartott állatok számát kell meghatároznunk, amit a helyi körülmények határoznak meg, vagyis mekkora a rendelkezésre álló terület eltartóképesége. Ez a tényező, az állatok saját előállítású takarmányok használatával történő etetése szempontjából fontos. Ökológiai szempontból lényeges, hogy az állatoknak biztosítani kell a fajukra jellemző elegendő mozgási teret. Jelentős elv az is, hogy betegség esetén az állat számára legkevesbé káros eljárást kell alkalmazni, a hangsúly inkább a megelőzésen van, amely a megfelelő takarmányozással, tartással, a higiénia biztosításával lehetséges.

A mezőgazdasági termelők és családjuk számára jó megélhetést kell biztosítani

A környezet megőrzésén túl épp oly lényeges, hogy a mezőgazdaságból élő emberek számára biztosított legyen a megélhetés, a jólét. Hiszen, ha nincs, aki dolgozzon a földeken nem is valósulhat meg az ökológiai szemlélet. Létfontosságú az emberek vidéken tartása, amely a megfelelő életkörülmények és a jó munkalehetőség biztosításával érhető el.

A vidéki környezet és nem mezőgazdasági élőhelyek megőrzése

A vidéki környezet megőrzését az ökológiai gazdálkodás alapvető céljának tekintik, ezt segíti elő az erdősítés, fásítás, tavak létesítése. A vadon termő növények és az állatvilág megóvása kulcsfontosságú feladat. (Seléndy–Solti, 2005)

3. Ökológiai gazdálkodás hazánkban

Magyarországon két hivatalos ellenőrző-tanúsító szervezet végzi az ökogazdálkodás ellenőrzését, a Biokontroll Kft. és a Hungária Öko Garancia Kft. A hazai bioterületek nagyságát illetően stagnálás jellemezte a 2005-2008 közötti időszakot, jellemzően 120 ezer hektár körül mozgott. A 2007-2013 programozási időszakra vonatkozó ÚMVP forrásaihoz kötődően várt „bio boom” elmaradt. 2014-től megnövelt forráskeret állt rendelkezésre, a Nemzeti Akcióterv Cselekvési Programja, illetve a Széchenyi 2020 programok számos pályázati konstrukcióval támogatják a meglévő vagy átállás alatt lévő gazdaságokat. 2015-től kezdődően a Vidékfejlesztési Program keretében nyílt lehetőség az ökológiai gazdálkodás támogatására. Ennek keretében, többek között megnövekedett a forrásösszeg, a korábbi 19 milliárd forintról 64,4 milliárd forintra. Ezen kívül az előírások egyszerűsítésre kerültek, csak azon feltételeknek kell megfelelni, amelyek az ökológiai gazdálkodásra vonatkoznak. Ennek eredményeként, jelentős (44%-os) területi növekedés jellemezte 2015-ről 2016-ra a bioterületek nagyságrendjét. 2019-ben a Vidékfejlesztési Program keretében 12 milliárd forint értékű támogatás állt rendelkezésre, azon gazdáknak, akik szeretnék földterületüket ökológiai művelés alá vonni. A finanszírozás 5 éves periódusra szól, földterület nagysága alapján kapják, és vissza nem térítendő. 2018-ban összesen 209 382 hektár ökológiai művelésű területet tartottak nyilván, 2019-re jelentős mértékű volt a növekedés, 303 000 hektárra emelkedett.

Az ökológiai vállalkozások száma 2005-től csökkent egészen 2008-ig (1551-ről 1429-re). Majd az ezt követő években kismértékű emelkedés jellemezte a vállalkozások számát. Jelentős emelkedés 2016-ra következett be, ekkor az

ökövállalkozások száma 3414-re növekedett, 2019-re pedig számuk meghaladta az 5600 vállalkozást.

4. Fenntartható fejlődés

Az ENSZ Közgyűlése 1984-ben létrehozott egy olyan független szakértőkből álló bizottságot (World Commission on Environment and Development), amelynek feladata a következő 30 évre meghatározni a stratégiát, a környezetpolitika és a gazdaságpolitika interakciójában. A Környezet és Fejlődés Világbizottság elkészítette a Közös jövőnk – Our Common Future – kiadványt. Megfogalmazásra került a fenntartható fejlődés szükségességének erősítése, melyet a bizottság a következőképpen definiált: "A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generációk szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk hasonló igényeinek kielégítését." Továbbá kijelentésre került, hogy a fejlődés három alappilléren nyugszik, mely a szociális, a gazdasági és a környezeti pilléreket foglalja magában. Ettől kezdve ezen pilléreket együttesen kell kezelni, kölcsönhatásaikat figyelembe kell venni. (www.fenntarthatosag.blog.hu)

Majd 2015-ben elfogadásra került az ENSZ 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlesztési menetrendje, amely megadja a fenntartható fejlesztés globális kereteit, és 17 fenntartható fejlesztési célt határozott meg. Az ENSZ tagországai arra vállaltak kötelezettséget, hogy 2030-ra mindenhol megszüntetik a szegénységet, megkísérlik felzárkóztatni a szegényebb régiókat. Konkrét célok kerültek meghatározásra, az alábbi elvekre összpontosítva: az emberi méltóság, a stabilitás regionális szinten és világviszonylatban, valamint a bolygónk egészsége.

2016. novemberében az Európai Bizottság körvonalazta, hogy milyen stratégiai megközelítést fog alkalmazni a fenntartható fejlesztési menetrend és a fenntartható fejlesztési célok megvalósítása tekintetében:

- a fenntartható fejlesztési célok horizontális érvényesítése, a fenntartható fejlődés szempontjainak, mint alapvető fontosságú irányelveknek az érvényre juttatása az összes uniós szakpolitikában és kezdeményezésben,
- 2017-től kezdődően rendszeres jelentéstétel a menetrend végrehajtásáról,
- a menetrend végrehajtásának előmozdítása az uniós kormányok, az Európai Parlament és más uniós intézmények, a nemzetközi szervezetek, a civil társadalmi szervezetek, a polgárok és más érdekelteltek körében,
- több érdekelt felet tömörítő, magas szintű platform felállítása a végrehajtás során bevált gyakorlati megoldások tagállami és uniós szintű, ágazatközi megosztása érdekében,
- a 2020 utáni időszakra szóló, hosszabb távú jövőkép kialakítása.

A világméretű eredmények elérése érdekében jövőbeli cél, hogy továbbra is bevonjanak külső partnereket a stratégia kialakításához, és támogassák a harmadik országok fenntarthatóság vonatkozásában tett erőfeszítéseiket. (www.ec.europa.eu/info/strategy)

A fenntartható fejlődés keretében a gazdasági eredmények úgy növelhetőek, hogy kímélik a természeti erőforrásokat és nem, vagy helyrehozható mértékben szennyeznek a környezetet. Fontosabb jellemzői: víztakarékos, energiatakarékos,

ráfordítás-takarékos, minőségi termékkibocsátás, környezettel harmonizált szakértelem. (Jolánkai, 2017)

5. Az ökológiai gazdálkodás és a fenntartható mezőgazdaság kapcsolata

Az ökológiai gazdálkodás jelentős fenntarthatósági előnyökkel jár, ideértve a jobb talajminőséget, a fokozott biodiverzitást, a csökkent szennyeződést, de sok esetben alacsonyabb hozamokat eredményeznek. A hagyományos mezőgazdasági gyakorlat folytatása rendkívül produktív lehet, de jelentős negatív externáliákkal jár, beleértve a biodiverzitás csökkenését, a talaj erózióját, a szennyeződések növekedését, az emberi egészség romlását és a gazdaságok alacsonyabb jövedelmét.

Magyarország olyan gazdaságilag hasznosítható értékekkel, erősségekkel rendelkezik, amelyek előnyösen biztosíthatják a fenntartható fejlődés feltételeit a mezőgazdaságban. Ugyanakkor számos problémával szembesülünk:

- Az ökológiai gazdaságok termelési szerkezete aránytalan, akárcsak a konvencionális mezőgazdaságban itt is a növénytermesztés dominál.
- A világon jellemző tendenciával szinkronban a bevont területek többsége hazánkban is a rét, legelő.
- A szántóföldi növénytermesztésben a gabonafélék meghatározóak (21%), mivel termesztéstechnológiájuk hasonló és az átálláshoz nem kell külön géppark.
- A zöldség – gyümölcs ültetvények területi aránya csak néhány százalékot tesz ki. Ökológia termesztésük kockázatosabb a magas élőlétszám-igény és a különleges növényvédelmi, termesztéstechnológiai igény miatt.
- Kevés termék kerül feldolgozásra, ez a termékszerkezetre is kihat, továbbá alacsony hozzáadott értékkel rendelkező termékeket állítanak elő. A feldolgozott termékek között a zöldség, gyümölcs alapanyagúak (lekvárok, szörpök stb.) vannak túlsúlyban.
- Az előállított és minősített termékek 80-85%-a zömmel feldolgozatlanul, nyersanyag formájában kerülnek külföldre.
- A biogazdálkodást szolgáló infrastruktúrából hiányoznak a termelést kiszolgáló integrációk (TÉSZ, feldolgozói kooperáció), a termelő gazdaságok közötti együttműködés nem megfelelő, többségük jelentős tőke- és infrastruktúra hiánnyal küzd, hiányzik a termékpálya szervezés.

Rendkívül fontos kötelezettségként került megfogalmazásra, hogy az Európai Zöld Megállapodás célkitűzése szerint 2030-ig a tagállamoknak – Európai Unió átlagban – el kell érni a mezőgazdasági területeken belül a 25%-os ökológiai gazdálkodási területarányt. Minden tagállamnak saját hatáskörben el kell készítenie a maga számára elérhető, de ambiciózus célértéket megfogalmazó úgynevezett Ökogazdálkodási Cselekvési Tervet. Hazánk számára a területi növekedés mellett célzott termékpálya fejlesztésekre, valamint az ökotermékek hazai fogyasztói bázisának növelésére van szükség, hogy a jelenleg meghatározó nyerstermék-export irányából el lehessen mozdulni a nagyobb hozzáadott értékű, hazai piacra szánt ökotermékek felé.

Irodalomjegyzék

- Jolánkai P. (2017): Fenntartható mezőgazdasági fejlődés (slideplayer.hu/slide 11305552)
- Panyor Á. (2005): A hazai ökoméz piaci lehetőségei. *Gazdálkodás*, 49 (3): 65–71.
- Panyor Á. (2010): Az organikus édesipari termékek fogyasztási szokásainak elemzése. *Élelmiszer, táplálkozás és marketing*, 7 (1): 21–25.
- Seléndy Sz., Solti G. (2005): *Ökogaárdák kézikönyve*. Szaktudás Kiadóház, Budapest.
- Kis K., Tóth A. (2016): Az ökoturizmus helyi rendszerének vizsgálata Poroszlón, különös tekintettel a Tisza-tavi Ökocentrum helyi gazdaságfejlesztési szerepének értékelésére. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 13 (1): 73–91.
- https://fenntarthatosag.blog.hu/2010/11/21/a_fenntarthato_fejlodes_eddigi_tortenete
- https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-approach-sustainable-development_hu.